

muotokuvaan, jossa siveltimenvetoina ovat Virolaisen omat tarinat elämänsä eri vaiheista ja kokemuksista politiikan kentillä. Kirjan tekijä on liittännyt jutut yhteen sujuvalla kommentaattorin tekstillä. Näin on syntynyt kokonaisuus, joka kaikessa katkelmallisuudessaankin antaa harvinaisen elävän kuvan Suomen sodanjälkeisen ajan poliittisen elämän eräästä merkkihenkilöstä. Kirjan saama suuri suosio perustunee sekä sen kaskuilevaan esitystapaan että asiasisältöön, ennen muuta päähenkilön poikkeuksellisen suorasukaisiin kannanottoihin ja kullissien takaisesta politiikasta kertomiin tarinoin.

Nyt voidaan kysyä, onko tällä kansaan menevällä kirjalla mitään annettavaa politiikan tutkijoille? Käsittääkseni on. Se on dokumentti, johon sisältyy välähdyksenomaisia laatukuvia suomalaisesta politiikasta ja informaatiota sen valtasuhteista ja vallan lähteistä. Virolainen on ollut mukana monessa. Kirja käy läpi hänen omia elämänvaiheitaan, jotka läheisesti nivoutuvat poliittisen elämämme keskeisiin henkilöihin ja tapahtumiin siitä lähtien, kun hän sodan aikana toimi suurivaltaisena Karjalan evakointipäällikkönä. Hän kertoo tarinoita ja esittää kommentteja monista poliitikoista, kuten *Pekkalasta* ja *Paasikivestä*, presidentinvaaleista, *Kekkosen* 1950-luvun hallituksesta, yöpakkashallituksen synnystä, puolueensa sisäisistä valtasuhteista ja omista vaihtelevista suhteistaan Kekkoseen. Tästä muistelmakirjallisuuteen sisältyvää aineistoa on käytetty ja voidaan käyttää politiikan tutkimuksessa lähdeaineistona. Esimerkkinä voi mainita vaikkapa *Tapio Koskiahon* artikkelin »Näin tehdään ministereitä ja hallitusohjelmia — poliitikot kertovat» (1973), jonka lähdeluettelossa on mainittu poliitikkojen muistelmia ja pamfletteja kymmenkunta. Lehtisen kirjassa politiikan tutkimuksen kannalta erityisen mielenkiintoisilta vaikuttavat keskustapuolueen sisäisiä kahinoita sekä toisaalta eduskunnan, puolueiden ja tasavallan presidentin valtasuhteita koskevat pohdiskelut ja kommentit.

Keskustapuolueen sisäistä valtataistelua käsitellään nimenomaan luvussa »Kaksi puoluekokousta» (ss. 127—143), mutta viittauksia siihen on muuallakin kirjassa. 1960-

POLITIIKAN ISÄNTÄRENKI

LASSE LEHTINEN: *Virolainen — tasavallan isäntärenki*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 1980, 199 s.

Kansanedustaja Lasse Lehtisen kirjoittama kirja Virolaisesta luonnehditaan alaosikossa »suomalaisen poliitikon muotokuvaksi». Se on osuva määritelmä kirjalle, joka ei ole varsinainen elämänkerta eikä tieteellinen analyysi Virolaisen poliittisesta toiminnasta. Se on todellakin verrattavissa

luvun alusta lähtien maalaisliitto/keskusta-puolueen sisäisissä vastakohtaisuuksissa kysymys on tavallisesti ollut puolueen hajanaisen enemmistön ja k-linjan (jonka ytimenä voitaneen pitää puolueen nomenklaturaluokkaa) välisistä erimielisyyksistä. Virolainen kertoo tulleen valituksi puheenjohtajaksi 1964 k-linjan tuella, vaikka sanookin *Korsimon* koneiston toimineen enemmän *Sukselaista* vastaan kuin hänen hyväkseen. Hän tuli valituksi ainoana varteenotettavana Sukselaisen vastaehdokkaana. Mutta pian valinnan jälkeen Virolaisen ja k-linjan välille syntyi kitkaa, kun »minä en sitten ollutkaan heidän nöyrä juoksupoikansa...» (s. 132). Siitä alkoi kaataminen, jota kesti kymmenen vuotta. Vähemmistönä ollut k-linja sai asteittain vallan puolueorganisaation kaikilla tasoilla, puolueoimistossa, eduskuntaryhmässä, hallitusryhmässä, puolueen johtolimissä ja lopulta myös puoluekokouksessa 1980. Tätä vallanottoa kirjassa ei juuri lainkaan kuvata eikä analysoida. Tilanteen vakavuus puolueen kannalta käy kuitenkin ilmi Virolaisen kommentista, että hänen aikanaan puolue ei hajonnut, »vaikka kaikki ainekset siihen ovat olleet olemassa» (s. 133). Hän katsoo keskustapuolueen pelastuneen hajoamiselta sen ansiosta, että hän ei ruvennut muodostamaan ympärilleen »porukoita». K-linjan valtaannousu keskustapuolueessa tarjoaisi jännittävän tutkimusaiheen jollekin valtiopöllisen väitöskirjan tekijälle.

Eduskunnan ja presidentin välisiin valtasuhteisiin kajotaan erityisesti vuoden 1958 yöpakkashallituksen syntyä koskevassa luvussa »Syväjäädetytty ulkoministeri» (ss. 89—100). Kirjasta käy ilmi Virolaisen syvä loukkaantuneisuus siitä, että puolueen sisällä yöpakkashallitukseen osallistumista on jatkuvasti tarpeen mukaan käytetty aseena häntä vastaan ja että häntä yksin syytetään tuon hallituksen muodostamisesta. Nyt hän antaa patoutuneen harminsa purkautua ja esittää oman versionsa syyllisyyskysymyksestä. Hänen pääargumenttinaan on se, ettei »joku maalaisliittolainen kansanedustaja Virolainen nimitele Suomessa hallituksia» (s. 98). Hän katsoo päävastuun olleen hallituksen nimittäjällä, presidentti Kekkosella. Hän oli sanonut Kekkoselle, että »näin ovat asiat nyt, sinä teet ratkaisun, en minä». Lehtinen

jatkaa kirjassa: »Virolaisen mukaan presidentti sanoi, ettei hän voi kieltäytyä nimitästä hallitusta, jos eduskunnan enemmistö sen haluaa» (s. 98).

Tässä tullaan parlamentaarisen järjestelmän perimmäisten kysymysten äärelle. Näyttää siltä kuin Virolainen jo v. 1958 olisi pitänyt hallitusjärjestelmäämme presidenttivaltaisena, sillä presidenttivaltaisessa järjestelmässä vastuu hallituksen kokoonpanosta on todella presidentillä. Presidentti Kekkonen taas vastauksestaan päätellen näyttää pitäneen itseään parlamentaarisena valtionpäämiehenä, jonka on nimitettävä eduskunnan enemmistön tahdon mukainen hallitus, vaikka se ei olisikaan hänen mielensä mukainen. Näin ollen Virolaisen ja Kekkonen erilaiset näkemykset vuoden 1958 hallitusratkaisun vastuukysymyksestä saattavat perustua heidän erilaiseen käsitykseensä silloisen hallitusjärjestelmämme parlamentaarisuuden asteesta.

Parlamentaarisen järjestelmän näkökulmasta katsottuna presidentti Kekkonen menetteli korrektisti nimittäessään *Fagerholmin* hallituksen, vaikka piti sen kokoonpanoa ulkopoliittisesti huonona. Eduskunta käytti valtaansa ja presidentti taipui sen tahtoon. Parlamentaarisessa järjestelmässä vastuu on eduskunnalla. Toisaalta Virolainen voi olla oikeassa siinä, että presidentti ei käyttänyt kaikkia mahdollisuuksiaan vaikuttaa hallituksen kokoonpanoon. Hänhän olisi voinut lykätä hallituksen nimittämistä ja pyytää puolueita harkitsemaan asiaa uudelleen. Vastuuta tuosta epäonnistuneesta hallitusratkaisusta ei missään tapauksessa voi lykätä yhden miehen niskoilille, ei Kekkonen eikä myöskään Virolaisen, sillä hän ei toki yksinään ollut eduskunnan enemmistönä.

Myöhemmin hallitusjärjestelmämme on kyllä muuttunut Virolaisen ennakoimaan suuntaan. Presidentti on ruvennut tekemään entistä itsenäisemmin hallitusratkaisuja. V. 1958 hänellä ei ehkä vielä olisi ollut voimaa sanella hallituspohjaa eduskunnan enemmistölle, mutta vuoden 1958 epäonnistuminen antoi sellaisen kolauksen eduskunnalle, ettei se sen koommin ole uskaltanut asettua hallituskysymyksessä poikkiteloin presidentin kanssa.

Tatu Vanhanen